

Małgorzata Petelenz (malgorzata.petelenz@pk.edu.pl)

 <https://orcid.org/0000-0001-7038-1687>

Adam Wicha (arch.adamwicha@gmail.com)

 <https://orcid.org/0009-0008-1848-8215>

Katedra Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego, Wydział Architektury,
Politechnika Krakowska

Sztuka inspirowana, sztuka inspirująca

Inspired art, inspiring art

Streszczenie

Sztuka inspirowuje twórców i wpływa na codzienne życie. Niniejsze opracowanie analizuje przenoszenie dzieł sztuki do nowoczesnych form, takich jak memy, ale także wykorzystanie elementów artystycznych przez współczesną architekturę. Celem badania było zweryfikowanie reakcji odbiorców na modyfikacje dzieł sztuki w życiu codziennym. Analiza wyników dowodzi, że odbiorcy w znakomitej większości pozytywnie odnoszą się do współczesnych przetworzeń sztuki wysokiej i dostrzegają korzyści wynikające z popularyzacji sztuki.

Słowa kluczowe: sztuka, architektura, historia sztuki, trawestacja, pamięć, mem

Abstract

Art inspires creators and influences everyday life. This study examines the transfer of works of art into modern forms, such as memes, but also the use of artistic elements by contemporary architecture. The aim of the study was to verify recipients' reactions to modifications of works of art in everyday life. The analysis of the results proves that the vast majority of recipients have a positive attitude towards contemporary processing of high art and see the benefits resulting from the popularization of art.

Keywords: art, architecture, art history, travesty, memory, meme

1. WSTĘP

Najstarsze ślady przejawu potencjału artystycznego człowieka pochodzą sprzed 40 tysięcy lat i zostały odkryte w niedostępnej niszy kompleksu jaskiń Leang Tedongge na indonezyjskiej wyspie Sulawesi, zwanej również Celebes. Prehistoryczne sceny przedstawiają polowania i proces ujarzmiania dzikich zwierząt. Owe malowidła powstały długo przed słynnymi dziełami z okresu paleolitycznego z Hiszpanii czy Francji, które dziś stanowią popularne destynacje turystyczne (Sochaczewski, 2020). To tylko jeden z przykładów pokazujących, że sztuka, w szerokim ujęciu, od początków wpisuje się w proces ewolucyjny człowieka i podlega adaptacji czasów. Temat estetyki ewolucyjnej omawia szerzej Jerzy Luty (2018) w artykule *Sztuka, piękno a ewolucja*.

Zarówno człowiek, jak i środowisko, które tworzy, ulegają zmianom. Przejściu z koczowniczego trybu życia w osadniczy, budowie pierwszych osad, miast i technologii towarzyszy nieustanny rozwój intelektualny, kulturowy i społeczny. Czynniki te mają również wpływ na postrzeganie świata przez człowieka i odzwierciedlenie tej refleksyjności w działaniach – sztuce. Nie tylko pozwalała ona na wytwarzanie przedmiotów praktycznego zastosowania, które znamy jako sztukę użytkową czy rzemiosło artystyczne, ale także na ekspresję emocji, autorską wypowiedź i próbę naśladowania otoczenia w sposób narracyjny (Luty, 2014).

Sposób przedstawiania świata w sztuce jest uzależniony od wrażliwości i umiejętności autora, a także epoki, w jakiej twórczość powstała, odzwierciedlając możliwości techniczne czy nastroje społeczne danego czasu. W sztuce dawnej zauważa się tendencję do prostoty i oszczędności w środkach wyrazu, ewoluującą w stronę coraz wierniejszego odwzorowywania rzeczywistości. Ów trend osiągnął szczyt w drugiej połowie XIX wieku, kiedy to w europejskim malarstwie wiodły prym realizm i akademizm. Na przełomie XIX i XX wieku popularne stały się wszelkie rodzaje przejawu celowej wizualnej modyfikacji rzeczywistości w sztuce, np. w impresjonizmie czy secesji. Kierunki w sztuce XX wieku krystalizują się w postulatach nabistów – francuskiej grupy artystycznej z początku wieku, z którą utożsamia się takich artystów jak Paul Serusier czy Maurice Denis. Według nabistów rzeczywistość w dziele sztuki ulega podwójnej deformacji: subiektywnej – poprzez emocjonalność i narrację artysty, oraz obiektywnej – wynikającej z poszukiwań artystycznych i formalnej syntezy (Humbert, 1967).

Według klasyfikacji Grzegorza Dziamskiego sztuka masowa, zwana również niską, kierowana jest do szerokiej publiczności za pomocą środków masowego przekazu. Jest ogólnie dostępna oraz często podlega ostrej krytyce. Stanowią ją twory narodzone w XIX i XX wieku, w tzw. epoce industrialnej – film, fotografia, telewizja, sztuka Internetu. Natomiast do sztuki elitarnej, czy też wysokiej, należą dzieła, które w XVIII wieku zostały objęte przez Charlesa Batteux nazwą „sztuki piękne” (fr. *beaux arts*). Stanowią je: muzyka, poezja, malarstwo, rzeźba, taniec (Dziamski, 2017).

W latach 50. XX wieku narodził się nowy styl – pop art. Termin ten został po raz pierwszy użyty przez Lawrence’a Allowaya, brytyjskiego kuratora i krytyka sztuki, w celu opisanie nowej formy „popularnej sztuki”, mającej nowoczesny charakter. Nurt ten stanowi bunt

przeciwko sztuce wysokiej i zaciera granice pomiędzy nią a sztuką niską. Jednocześnie jest oparty na prezentowaniu przedmiotów codziennego użytku, transformacji i nadawaniu im innego charakteru, a nawet znaczenia. Pop art charakteryzuje także stosowanie ironii i humoru jako komentarza bieżących wydarzeń dotyczących mody, polityki, spraw społecznych. Symbolem amerykańskiego pop artu stał się Andy Warhol, którego obrazy, np. *Campbell's Soup Cans*, *Marilyn Monroe*, są rozpoznawalne na całym świecie.

2. TRAWESTACJA DZIEŁ SZTUKI

2.1. HISTORYCZNE INSPIRACJE

Cytowanie i odwołania do twórczości ubiegłych czasów to praktyki powszechnie znane w sztuce. Sztuka i architektura starożytna wciąż pozostają jednymi z najbardziej kopiowanych i przetwarzanych kanonów piękna. Głównym postulatem Bractwa Prerafaelitów – londyńskiej grupy artystycznej XIX wieku – było inspirowanie się twórczością włoskiego wczesnego renesansu przy jednoczesnym stosowaniu nowych technik i interpretacji (Landow, 2020). Jednym z najgłośniejszych odniesień w sztuce do twórczości tzw. starych mistrzów jest seria czterdziestu studiów malarskich Francisca Bacona stworzonych na podstawie obrazu Diego Velázquez *Portret papieża Innocentego X* (il. 1). Bacon stworzył sekwencję obrazów przedstawiających papieża w coraz mocniejszym przetworzeniu aż do ujęcia przerażającej postaci nazywanej *Krzyczącym papieżem* (il. 2) (Hammer, 2013).

Il. 1. Diego Velázquez, *Portret papieża Innocentego X*, 1650.

Źródło: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=9556265> (dostęp: 20.02.2021)

Il. 2. Francis Bacon, *Krzyczący papież*, 1953. Źródło: <https://zpe.gov.pl/a/ekspresja-zawarta-w-deformacji---neofiguracja-francisa-bacona/Dg84NagGn> (dostęp: 08.05.2024)

Wiek XX wyzwolił artystów. Wkroczenie w nieskończone możliwości świata abstrakcji pozwoliło twórcom skupić się na indywidualnym podejściu do tworzenia. Właśnie dzięki temu znacząco zwiększył się zakres form i możliwości obcowania ze sztuką.

2.2. MEMY JAKO NOWA FORMA PRZETWARZANIA DZIEŁ SZUKI

W ostatnich latach można zaobserwować tendencję widoczną zarówno w sztuce, jak i w działaniach improwizowanych. Dotyczy ona trawestacji powszechnie znanych dzieł sztuki, polegającej na zachowaniu podstawowych elementów kompozycji wykorzystywanego dzieła i dodaniu nowych treści, co prowadzi do zmiany odbioru pracy. Charakteryzuje ją dopasowanie do obecnych czasów w sposób humorystyczny bądź ironiczny. Ma to na celu stworzenie nowej interpretacji dzieła, tworzącej efekt komiczny.

Zjawisko to można zaobserwować przede wszystkim w Internecie. Ma ono często za zadanie komentowanie wydarzeń bieżących, a więc prędkość docierania informacji do odbiorcy jest kluczowa. Widoczne jest to przede wszystkim w trendzie *memów internetowych*, których początki sięgają połowy lat 90., a szczyt popularności trwa już od kilku lat (Gozdka, 2013). Mem stanowi kompozycję tekstowo-ikoniczną, modyfikację obrazu czy też GIF, tworzony na podstawie zdjęć, filmów, dzieł sztuki czy cytatów, które są kopiowane, przerabiane, rozpowszechniane i łączone z innymi w celu uzyskania humorystycznych efektów (Wołoszyn, 2019). Zagadnienie memów zostało szerzej omówione w artykule *Memy internetowe jako nowoczesne formy komunikacji multimodalnej i nośniki pamięci zbiorowej* autorstwa Marty Wójcickiej (2020).

Poniżej zaprezentowano zmodyfikowane powszechnie znane dzieła sztuki, zaprezentowane/zmienione w sposób komiczny, adekwatny do współczesnego czasu i miejsca.

Pierwsze dzieło powstało na podstawie obrazu *Galileusz przed rzymską inkwizycją* (il. 3) autorstwa Cristiana Banti, który przez dodanie przez internautę humorystycznego, ironicznego tekstu nabrał nowego znaczenia (il. 4). Jest to dialog między pracodawcą a przyszłym pracownikiem: „Dlaczego chcesz tę pracę?”, „Zawsze pasjonowało mnie nieumieranie z głodu”. Dysonans pomiędzy szacunkiem do klasycznego, XIX-wiecznego dzieła a komizmem sytuacji wynikającej z dodanego dialogu stanowi fundament gry tworzenia memów. Mem jako obrazek cyfrowy wędruje po sieci, zyskując popularność, jest kopiowany wielokrotnie, najczęściej pozbawiony informacji o autorstwie. Często dotarcie do pomysłodawcy mema jest niemożliwe, gdyż nieraz intencjonalnie pozostaje on anonimowy (Kasprowicz i Veltzé, 2020).

Il. 3. Cristiano Banti, *Galileusz przed rzymską inkwizycją*, 1857.

Źródło: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=631170> (dostęp: 20.02.2021)

Il. 4. Mem, autor nieznan. Źródło: https://medium.com/@viktoria_vass/its-ok-not-to-be-passionate-about-work-74fc51d44c63 (dostęp: 08.09.2021)

Kolejne przytoczone przykłady odnoszą się do dostosowywania znanych dzieł sztuki do teraźniejszości – sytuacji związanej z epidemią COVID-19, poprzez modyfikację słynnego malarstwa. Autorem takich przetworzeń jest między innymi polski artysta Jarek Kubicki, który stworzył dwie serie obrazów: *32nd day of quarantine* oraz *The faces of quarantine*.

Modyfikacja obrazu *Nighthawks* Edwarda Hoppera (il. 5), przedstawiciela realizmu w Stanach Zjednoczonych, polega na rozbudowie kompozycji nocnego posiedzenia w barze poprzez dodanie radiowozu wraz z policjantem (il. 6). Dzięki tak prostemu zabiegowi artystycznemu oryginalna wersja przedstawiająca portret miejskiego stylu życia jako życia pełnego samotności, odosobnienia i poczucia zagubienia zyskała dodatkowe znaczenie związane z sytuacją epidemiologiczną i zakazem przebywania w lokalach gastronomicznych.

Il. 5. Edward Hopper, *Nighthawks*, 1942. Źródło: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=25899486> (dostęp: 20.02.2021)

Il. 6. Jarek Kubicki, jeden z obrazów z serii *32nd day of quarantine*, 2020 – na podstawie dzieła *Nighthawks* Edwarda Hoppera. Źródło: <https://kubicki.info/series-of-quarantine/> (dostęp: 20.02.2021)

W serii *The faces of quarantine*, stworzonej przez Jarka Kubickiego, znajduje się obraz na podstawie *Żydówki z pomarańczami* Aleksandra Gierymskiego (il. 7). Przedstawia on zamknięte okno w starym, niszczącym, ceglonym budynku, w którym za szybą znajduje się tytułowa pomarańczarka Gierymskiego. W tym przypadku można zaobserwować całkowitą zmianę charakteru oryginalnego dzieła. Oryginalny obraz przedstawia kobietę w ubogim ubraniu z chustą zarzuconą na ramiona i dwoma koszami z pomarańczami. Żydówka została przedstawiona z poważną twarzą, wypukłymi policzkami i zmarszczkami potęgującymi efekt smutku i bezsilności. Kubicki umieścił pomarańczarkę za szybą okna – za barierą, która zapewnia jej bezpieczeństwo przed wirusem – i usunął pomarańcze – jedyny kolorystyczny akcent, rozświetlający kompozycję (il. 8). Stworzenie takiego ujęcia pozwala dostrzec smutek, zrezygnowanie, samotność, bezsilność, ale i poczucie monotonii i pragnienie powrotu do życia sprzed pandemii, co dotyczy przede wszystkim osób starszych, będących w grupie ryzyka.

Il. 7. Aleksander Gierymski, *Żydówka z pomarańczami*, 1881.

Źródło: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=42882994> (dostęp: 20.02.2021)

Il. 8. Jarek Kubicki, jeden z obrazów z serii *The faces of quarantine*, 2020 – na podstawie dzieła *Żydówka z pomarańczami* Aleksandra Gierymskiego. Źródło: <https://kubicki.info/series-of-quarantine/> (dostęp: 20.02.2021)

3. BADANIE ANKIETOWE

3.1. CEL, METODA I ZAKRES BADAŃ

Celem nadrzędnym badania było zweryfikowanie, jak odbiorcy odnoszą się do modyfikacji dzieł sztuki oraz jej przenoszenia na płaszczyznę życia codziennego. Celem drugorzędym było zweryfikowanie, jaka część badanych osób deklaruje zainteresowanie sztuką oraz poświęcanie jej czasu.

Wykorzystano jakościową metodę badawczą polegającą na zapoznaniu się z opinią odbiorców. W sondażu przeprowadzonym w formie ankiety internetowej wzięło udział 52 respondentów z różnych kategorii wiekowych oraz grup zawodowych.

Badanie w większości zostało opracowane w formie pytań zamkniętych – respondenci mieli możliwość wybrania odpowiedzi najbardziej zgodnej z ich przekonaniem. Odpowiedzi te pozwoliły na procentowe opracowanie tendencji w opiniach respondentów. W niektórych

pytaniach zachęcono badanych do podzielenia się opinią w formie odpowiedzi otwartej. Analiza wyników z tych pytań pozwoliła na dogłębne zrozumienie zagadnienia badawczego i uzasadnienie odpowiedzi pojawiających się w pytaniach zamkniętych.

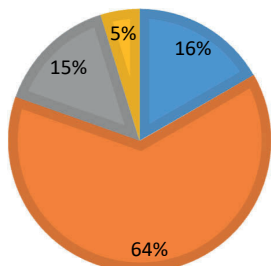
Dane uzyskane z przeprowadzonego badania zostały poddane analizie. Wynikłe refleksje odnoszące się do nowego sposobu kształtowania rzeczywistości za pośrednictwem sztuki zostały przedstawione w dalszej części artykułu.

3.2. WYNIKI

Strukturę wiekową badanych osób przedstawiono na załączonym materiale graficznym (il. 9). Spośród 52 respondentów aż 71% przyznało, że interesuje się sztuką.

PRZEDZIAŁ WIEKOWY RESPONDENTÓW

■ Poniżej 18 ■ 18–25
■ 26–60 ■ Powyżej 60

Il. 9. Diagram kołowy. Oprac. A. Wicha

3.3. DEFINICJA SZTUKI

Jedno z pierwszych zagadnień w sondażu odnosiło się do definicji sztuki – zapytano o nią respondentów w pytaniu otwartym. Wiele odpowiedzi przybrało formę definiowania tego terminu przy pomocy przykładów dziedzin sztuki. Wymieniano m.in. malarstwo, kinematografię, teatr, architekturę, muzykę oraz literaturę. Kilka odpowiedzi definiowało sztukę jako cokolwiek, co wywołuje emocje, a także jako działania będące ekspresją autora. Przykładowe odpowiedzi:

- *Wyrażanie siebie, uczuć lub głębszych wartości niematerialnych za pomocą rzeczy materialnych (obrazy, literatura, rzeźby, muzyka, taniec)¹.*
- *Wszystko, co może wywołać emocje.*
- *Wszystko, co niesie ze sobą jakiś przekaz.*
- *Sztuka powinna wymagać wysiłku, zmuszać co najmniej do refleksji, zachwycać pięknem.*

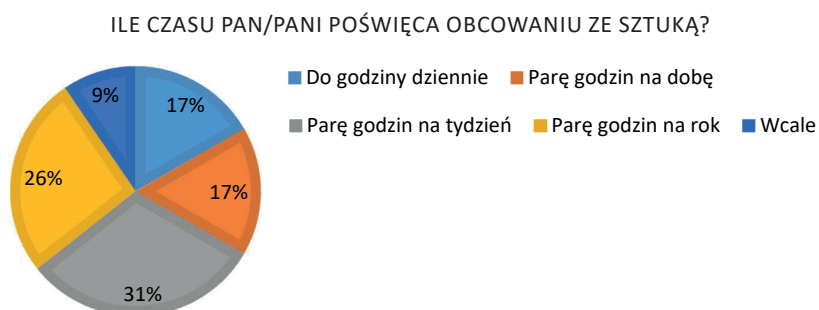
¹ Zachowano oryginalną pisownię wszystkich odpowiedzi przytoczonych w artykule. Ankieta została przeprowadzona w ramach badania pn. *Interakcje ze Sztuką w Życiu Codziennym*.

3.4. SZTUKA A ŻYCIE CODZIENNE

Badani zapytani o ilość czasu poświęcanego na obcowanie ze sztuką odpowiedzieli kolejno: do godziny dziennie – 17%, kilka godzin na dobę – 17%, kilka godzin na tydzień – 31%, kilka godzin na rok – 26%, wcale – 9% (il. 10). Dodatkowo 94,7% respondentów przyznało, że częściej sięga do kultury popularnej niżeli elitarnej – w dużym stopniu jest to wynikiem zdecydowanie większej dostępności oraz przyswajalności kultury popularnej.

Ankietowani często za źródło styczności ze sztuką wskazywali Internet jako medium powszechnie dostępne i bogate w informacje. Równie często podawano czerpanie z otaczającego otoczenia, przestrzeni i korzystanie z lokalnych miejsc kultury. Jednak najczęściej wymienianym źródłem kontaktu ze sztuką były literatura, muzyka oraz kinematografia.

Jako motywację do obcowania ze sztuką respondenci najczęściej wskazywali hobby oraz chęć rozwoju osobistego.

Il. 10. Diagram kołowy. Oprac. A. Wicha

3.5. PO CO JEST SZTUKA?

Respondenci określili sztukę jako element wpływający na rozwój człowieka, ubarwiający rzeczywistość, kształtujący oraz uwrażliwiający odbiorcę. Jest ona traktowana jako oderwanie od codzienności pędzącego świata. Przykładowe odpowiedzi:

- *Celem sztuki jest wpływanie na emocje odbiorcy.*
- *Służy przekazywaniu wszelkiego rodzaju treści.*
- *Skłania do refleksji, przemyśleń, rozwoju.*
- *Sztuka pobudza zmysły, motywuje, uczy, leczy. Dodaje radości, spokoju, rozwija umysł i ciało.*

3.6. PRZETWARZANIE SZTUKI

W ankiecie respondenci zostali poproszeni o wyrażenie opinii na temat trawestacji sztuki elitarniej. 65,9% przyznało, że nie uważają owych modyfikacji za profanację. Następnie respondenci zostali poproszeni o uzasadnienie odpowiedzi w formie pytania otwartego. Swoje opinie popierali stwierdzeniami odnoszącymi się do wzmacniania przekazu odbioru czy adaptacji do teraźniejszości w celu poruszenia obecnych problemów społecznych. Pojawił się również przekaz mówiący o tym, iż sztuka nie powinna mieć granic oraz powinno się trzymać do niej dystans. Część ankietowanych uważa, że zabiegi te nie mają na celu ośmieszania dzieł wybitnych artystów ani ukazywania ich w negatywnym świetle. Widzą je jako nowe interpretacje niosące przekaz adekwatny do teraźniejszości, bez naruszania wizerunku tekstu źródłowego. Przede wszystkim jest to uważane za zabawne i skłaniające do poszerzania danego tematu. Podobna liczba respondentów uznała tę tendencję za czynnik skłaniający do poszukiwania nowych interpretacji w historycznych dziełach sztuki. Przykładowe odpowiedzi na prośbę o uzasadnienie przyjętego stanowiska odnoszącego się do przetwarzania sztuki elitarniej brzmiały:

- *Pozwala na wprowadzanie wątków kulturowych do życia codziennego.*
- *Obniża to wartość sztuki.*
- *W ten sposób życie staje się ciekawsze, a artyści mogą zostać bardziej docenieni. Może się to również przyczynić do zainteresowania sztuką większej ilości ludzi.*
- *Zabieg ten pozwala „uaktualnić” dzieło, tak aby odpowiadało na obecne potrzeby.*

34,1% osób negujących ten rodzaj modyfikacji reprezentuje grupę wiekową 40+, co może świadczyć o różnicy pokoleń oraz o mniejszym stopniu przynależności do społeczeństwa internautów, w którym głównie można zaobserwować tę tendencję. 92,9% ankietowanych przyznało, że modyfikacja jako nowy sposób promowania sztuki może zachęcić do poznania oryginalnych dzieł osoby niezainteresowane.

3.7. SZTUKA A PRZEDMIOTY UŻYTKU CODZIENNEGO

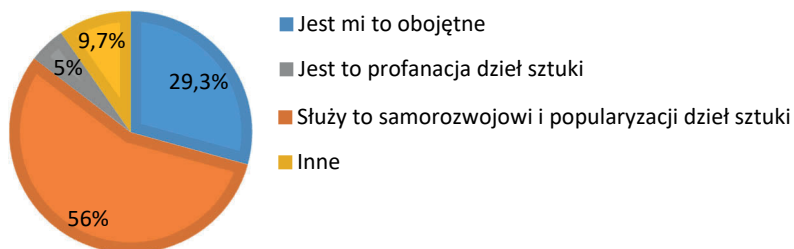
Pojęcie sztuki użytkowej kojarzone jest przede wszystkim z designem – obszarem projektowania mebli, dekoracji czy biżuterii o walorach artystycznych. Od lat można jednak zauważyć nową tendencję powiązań sztuki z przedmiotami codziennego użytkowania w formie umieszczania oryginalnych lub zmodyfikowanych dzieł na takich przedmiotach jak torby na zakupy, ubrania, notesy etc.

Takie praktyki spotykają się z niemal pełną akceptacją ankietowanych. Aż 97,6% ankietowanych uznało przenoszenie sztuki na płaszczyznę życia codziennego za zaletę, podczas gdy tylko 2,4% uznało to za wadę.

Według 95,1% ankietowanych ponowne działania w obrębie dzieła nie są szkodliwe, a 5% uznało owe przeniesienie za profanację, wspominając w odpowiedzi otwartej brak szacunku dla artysty oraz uleganie aktualnej modzie, która jest głównym czynnikiem wywołującym za-potrzebowanie na tego rodzaju przedmioty. 56% osób uznało przeniesienie sztuki na obszar życia codziennego za coś pozytywnego (il. 11). Jednak w tym miejscu pojawia się odpowiedź pozytywna, warunkowa np. faktem, że obraz jest przedstawiony w sposób zgodny z orygina-łem lub nie jest wykorzystywany przez korporacje jako chwyt reklamowy. Świadczy to o tym, że wielu respondentów opowiada się za popularyzacją sztuki, jednak jest przeciwnych jej komercjalizacji. Przykładowe uzasadnienia podanych odpowiedzi:

- *Przenoszenie sztuki na płaszczyzny życia codziennego pozwala na większe zainteresowanie sztuką we wszystkich grupach społecznych.*
- *Zwiększa wrażliwość ludzi na otoczenie.*
- *Pozwala dotrzeć do większej ilości osób, wzbudzić zainteresowanie tych, którzy jej nie dostrzegali, podświadomie wpływać na ludzi.*
- *Ubarwia rzeczywistość, kształtuje, uwrażliwia.*

CO PAN/PANI UWAŻA O PRZENOSZENIU SZTUKI WYŻSZEJ NA PŁASZCZYZNY ŻYCIA CODZIENNEGO?

Il. 11. Diagram kołowy. Oprac. A. Wicha

3.8. SZTUKA A PRZESTRZEŃ PUBLICZNA

Stwierdzenie, że sztuka w przestrzeni publicznej podnosi jej walory estetyczne, potwierdziło 97,6% ankietowanych, co tylko pokazuje, jak ważny jest to element otoczenia. Jego ubogacanie w takie działania jest mile widziane, a wręcz pożądane. Urozmaica to szarą rzeczywistość, koloryzuje ją i skłania odbiorców do refleksji, przemyśleń, a także pobudza wrażliwość estetyczną danej społeczności.

3.9. SZTUKA A ARCHITEKTURA

Respondenci jednomyślnie uznali, że architektura o wysokich walorach artystycznych stanowi arcydzieło wpływające na prestiż oraz rozpoznawalność danego miejsca. Obiekty te spotykają się z dużym zainteresowaniem ze strony społeczeństwa i są chętnie odwiedzane. Pokazuje to, jak architektura w przestrzeni publicznej jest ważna i jak istotną funkcję pełni w tkance miejskiej. Nierzadko to właśnie ona stanowi o częstotliwości odwiedzania danej przestrzeni oraz dostarcza inspiracji, wpływa na emocje, a także szkodzi.

4. DYSKUSJA

4.1. SZTUKA OCZAMI ODBIORCÓW

Na pytanie, „Po co jest sztuka?”, odpowiada między innymi manifest polskiego modernizmu – *Confiteor*, w którym to Stanisław Przybyszewski postawił jedną z wielu tez: „Sztuka nie ma żadnego celu, jest celem sama w sobie, jest absolutem, bo jest odbiciem absolutu – duszy” (Przybyszewski, 2014). Sztuka wpływa na emocje, samopoczucie, a nawet zachowanie. Może działać kojąco, niepokojąco lub stymulująco, wzbudzać emocje i prowokować refleksje. Różnorodność sztuki odpowiada na zróżnicowane potrzeby odbiorców, a otwarcie na wielość interpretacji sprzyja przyswajaniu myśli i przesłań, zarówno w sposób zamierzony, jak i podświadomy. Współcześnie, gdy sztuka przybiera nowe formy i dokonuje ekspansji na kolejne kanały spotkania z odbiorcą, można zaobserwować świeże tendencje. Sztuki nie ogląda się już wyłącznie w muzeach i galeriach, ale i w przestrzeni publicznej, księgarniach, Internecie etc. Nowe media w szczególny sposób umożliwiają zderzenie kultury wysokiej z popularną. Sztuka, która kiedyś stanowiła atrakcję dla uprzywilejowanej części społeczeństwa, przenika na powszechnie dostępne płaszczyzny życia codziennego, popkultury, przestrzeni publicznej czy do sfery rozrywki, której odbiorcą może być każdy.

Spędzanie czasu na poznawaniu sztuki może dawać wiele korzyści, jak dowodzi wynik badania ankietowego. Większość badanych osób decyduje się poświęcać czas sztuce w celu rozwoju osobistego czy relaksu, ale nieomal równie istotną motywacją jest ciekawość wywołana reklamą. Dowodzi to również temu, że nietradycyjne formy nawiązujące do dzieł sztuki wyłapują uwagę odbiorców i zachęcają do dalszego pogłębiania zagadnienia, co wydaje się być efektem pozytywnym.

Znakomita większość respondentów wypowiadała się pozytywnie na temat różnego rodzaju przetworzeń dzieł sztuki w elementy życia codziennego. Odpowiedzi są dowodem na to, że może się to przysłużyć popularyzacji sztuki oraz prowadzić do rozwoju kulturowego społeczeństwa. W taki sposób dzieło dociera również do grona osób niezainteresowanych sztuką i wpływa na swoją rozpoznawalność. Może zachęcić do zgłębienia zagadnienia twórczości autora.

Nowe interpretacje – będące wynikiem między innymi kreatywności ludzkiej i modyfikacji dzieła przez dodanie tekstu i różnych elementów do kompozycji – pokazują nam, jak w łatwy sposób można przystosować historyczne twory do obecnych czasów. Dzięki temu zabiegowi ludzie niewykazujący zainteresowania kulturą wysoką mogą podejmować próby zgłębienia tematu poprzez odnalezienie podstaw tych trawestacji czy do poszukiwań obrazów, które mogą zyskać nową interpretację w świetle współczesności. Nieprzychylna ocena w stosunku do rezultatów modyfikacji dzieł sztuki pojawiła się wśród 34% ankietowanych, w większości wśród osób reprezentujących grupę wiekową 40+. Może to wynikać z niedostrzegania specyficznego, komicznego wydźwięku prac i niezrozumienia ich kontekstu, gdyż twórcy memów to przede wszystkim młodzi użytkownicy Internetu, operujący językiem i skojarzeniami czytelnymi dla internautów.

4.2. SZTUKA I ARCHITEKTURA W PRZESTRZENI MIASTA

Sztuka w przestrzeni publicznej pojawia się od starożytności – posągi greckie, łuki triumfalne starożytnych Rzymian, sztuka sakralna wszelkich kultur. Należą do niej także malowidła wielkoformatowe, freski, instalacje, rzeźby przestrzenne, plakaty, billboardy czy działania efemeryczne – takie jak happeningi, performanse, *emballage* mające miejsce w przestrzeni miejskiej. Posiada ona charakter trwały, jak i ulotny, często odpowiadający na potrzeby dynamicznie zmieniającej się tkanki miejskiej (Litorowicz, b.d.). Mimo swojego zróżnicowania charakteryzuje ją całe spektrum emocji oddziałujących na przechodnia. Nadrzędną jednak funkcją w owych dziełach wydaje się być podniesienie walorów estetycznych danej przestrzeni. Dziś, przyglądając się przestrzeni współczesnych miast, możemy zauważyć liczne przykłady dzieł architektonicznych, które cytują znane społecznie elementy kultury, a także sztuki.

Definicje architektury zmieniały się na przestrzeni wieków zależnie od tego, kto, kiedy i w jakim celu je formułował. Jednak jedną z najpopularniejszych jest XIX-wieczne twierdzenie traktujące dziedzinę tę jako sztukę kształtowania przestrzeni (Biegański, 1974). Teoretycy sztuki często odwołują się do antycznego traktatu *O architekturze: Ksiąg dziesięć* autorstwa Witruwiusza, funkcjonującego jako „witruwiańska triada”. Według definicji Witruwiusza architektura polega na zachowaniu trzech zasad odnoszących się do: *firmitas* – trwałości, *utilitas* – użyteczności, oraz *venustas*, czyli piękna.

Architektura nie ogranicza się wyłącznie do budynków, ale dotyczy również wszelkich obiektów stworzonych przez człowieka, związanych z określonym miejscem i mających na celu zaspokojenie jego potrzeb osobistych oraz społecznych. Wyróżnia się architekturę i urbanistykę, architekturę wewnątrz oraz krajobrazu, a także małą architekturę (Góra, 2013).

Od starożytności architektura jest ściśle związana z poczuciem estetyki i kanonami piękna. Czynniki te ulegały zmianom na przestrzeni wieków. Były one spowodowane ewolucją mentalności człowieka, a także zmianą panujących stylów (Tarnowski, 2012). Niektóre obiekty o wysokich walorach artystycznych stanowią część dobytku kulturowego i uważane są za

arcydzieła. Jednak nie każdy utwór architektoniczny zostaje uznany za dzieło sztuki, a nie każde dzieło sztuki zostaje uznane za arcydzieło. Ocena ta prawdopodobnie zawsze będzie tematem dyskusji i kontrowersji, gdyż zależy ona od subiektywnego spojrzenia oceniającego i jego indywidualnego poczucia piękna. Można jednak stwierdzić, że przełomowe dzieło architektoniczne pozytywnie oddziałuje na najbliższe otoczenie. Przykładem przestrzeni rozstawionej dzięki architekturze jest Bilbao w północnej Hiszpanii, które z małego, spokojnego i przemysłowego miasta gwałtownie zyskało na popularności po szeregu inwestycji. Pierwszą z nich było Muzeum Guggenheima (il. 12) projektu Franka Gehry'ego. Ów fenomen społeczno-ekonomiczno-kulturowy wzrostu popularności miasta dzięki powstawaniu nowych, kultowych obiektów nazywany jest efektem Bilbao (Kasprzak, 2010).

Il. 12. Frank Gehry – Muzeum Guggenheima w Bilbao, 1997.

Źródło: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=54632> (dostęp: 20.02.2021)

Korelacje pomiędzy architekturą, sztuką i rzemiosłem artystycznym można najłatwiej zaobserwować w architekturze historycznej, gdyż powstające dawniej detale i ozdobniki wymagały kunsztu rzemieślników na granicy z artystycznym geniuszem, czego dowodem są francuskie katedry gotyckie czy renesansowe, włoskie kościoły i pałace. Bliższa teraźniejszości w kategorii architektonicznego artyzmu może być architektura ludowa, w której budowanie domów szło w parze z ich zdobieniem (obecnie rytuał malowania chałup można zaobserwować np. we wsi Zalipie w Małopolsce), a także styl zakopiański, który stanowił zespolenie architektury, wzornictwa i sztuki ludowej.

4.3. ZABIEGI ARTYSTYCZNE W ARCHITEKTURZE

Architektura współczesna, choć często stroni od detalu łączonego z rzemiosłem artystycznym – niejednokrotnie jest pełna kunsztu i piękna. W wielu projektach współczesnych architektów i architektów można znaleźć odwołania do sztuki. Jeden z takich przykładów znajduje

się w kompleksie budynków fabryki VITRA – jest to budynek straży pożarnej proj. Zaha Hadid (il. 13). Architektka zaproponowała złożoną, pozornie niepraktyczną bryłę, ze skomplikowanymi elementami sprawiającymi wrażenie niemożliwych do wykonania. Podobne zabiegi stosowano w projektach cenionych przez nią konstruktywistów radzieckich. Nawiązała także do suprematyzmu Kazimierza Malewicza – układem geometrycznym oraz geometrią brył.

Il. 13. Zaha Hadid – VITRA Fire Station, 1993. Źródło: https://www.archdaily.com/785760/ad-classics-vitra-fire-station-zaha-hadid-weil-am-rhein-germany/57174035e58ece9e0b0000cb-ad-classics-vitra-fire-station-zaha-hadid-weil-am-rhein-germany-photo?next_project=no (dostęp: 20.02.2021)

Il. 14. WXCA – Muzeum – Miejsce Pamięci Palmiry, 2011. Źródło: <http://www.wxca.pl/projekty/muzeum-pamieci-palmiry/> (dostęp: 20.02.2021)

Zabiegi artystyczne mogą być także wprowadzane do obiektów za pomocą symbolicznego odniesienia do historii. Przykładem może tu być realizacja Miejsca Pamięci Palmiry przez studio WXCA (il. 14), w którym to muzeum elewacja z kortenu została poddana zabiegowi

rzeźbiarskiemu poprzez wykonanie na przestrzał 2252 otworów odpowiadających liczbie pochowanych na cmentarzu ofiar niemieckiego terroru. Pozwoliło to nadać całemu obiektowi nowy wymiar, spotęgować jego przynależność do historycznego miejsca oraz wpływ na emocje odwiedzających. Jest to także forma bezpośredniego upamiętnienia każdej z ofiar i w symboliczny sposób zachowania ich podmiotowości.

Innym przykładem autorstwa wyżej wymienionej pracowni architektonicznej jest projekt koncepcyjny polskiego pawilonu na Wystawę Światową Expo 2020 w Dubaju (il. 15). Jego elewację tworzy rzeźba kinetyczna przedstawiająca stado ptaków w locie. Zamyśl ten nawiązuje do kluczowego siedliska migracji ptaków, którym jest Polska. W tym przypadku zabieg artystyczny został wykorzystany do przedstawienia bogactwa naturalnego przyrody przy jednoczesnym nadaniu niepowtarzalnego waloru estetycznego.

Il. 15. WXCA – pawilon polski na Wystawie Światowej EXPO 2020 w Dubaju.

Źródło: <http://www.wxca.pl/aktualnosc/i-nagroda-w-konkursie-na-polski-pawilon-na-expo2020-w-dubaju/> (dostęp: 20.02.2021)

Il. 16. WWA – polski pawilon Expo 2010.

Źródło: <http://wwa.pl/projects/pawilon-polski-expo-2010/> (dostęp: 20.02.2021)

Wśród obiektów EXPO warto przytoczyć również przykład pawilonu polskiego z wystawy w 2010 r. w Szanghaju, projektu pracowni architektonicznej WWAA z Warszawy (il. 16). Hasłem wiodącym wydarzenia było „Lepsze miasto, lepsze życie”. Polscy architekci zaproponowali ażurową konstrukcję nawiązującą do wycinanek, będących symbolem polskiej sztuki ludowej. Motyw ten jednakże został przetworzony w celu uniknięcia folklorystycznej dosłowności i mechanicznego powtarzania wzorców. Pawilon cieszył się tak dużą popularnością i uznaniem, że został jednym z pawilonów promujących EXPO 2010.

Wzorcowym przykładem przenikania się działań artystycznych i architektury jest twórczość architekta samouka, malarza, ekologa i artysty Friedensreicha Hundertwassera, pozostającego pod wpływem twórczości hiszpańskiego architekta Antoniego Gaudiego. Hundertwasser zaczął zajmować się architekturą w wieku 55 lat, a jego brak kierunkowego wykształcenia pozwolił na niepowtarzalne podejście do projektowania. Jego głównymi priorytetami było uzdrowienie budynków od tzw. choroby linii prostej i umożliwienie człowiekowi życia w kontakcie z naturą. Właśnie te elementy wpływały na wygląd końcowy realizacji Hundertwassera – twórcy projektów wywołujących skandale w XIX-wiecznym Wiedniu. Z upływem czasu budynki te stały się jednak jednymi z najważniejszych atrakcji miasta.

Pierwszą i jedną z najistotniejszych realizacji jest Hundertwasserhaus (il. 17) przy Löwengasse w Wiedniu. To dom-manifest opierający się na teorii pięciu skór (1 – skóra ludzka w ujęciu biologicznym, 2 – ubranie, 3 – dom, otoczenie, 4 – środowisko społeczne, 5 – natura), których zespolenie stanowiło cel projektu (Bednarz, 2017). Budynek zrealizowany został na zamówienie rady miasta i stanowi eksperyment sprawdzający możliwość wprowadzenia elementów artyzmu w codzienną rzeczywistość mieszkaniową.

Najbardziej charakterystyczną cechą dzieła jest ukształtowanie elewacji w sposób pozbawiony linii prostej. Uwagę zwraca wielokolorowa fasada z nieregularnymi oknami – jest to efekt nadania każdemu z mieszkań indywidualnego charakteru i koloru. Hundertwasser także we wnętrzu budynku dał wyraz walce z linią prostą przez zróżnicowanie poziomów podłogi, zastosowanie falujących ścian czy też fontanny w kształcie koła. Niewątpliwie dom ten odniósł sukces jako dzieło sztuki. Stał się ikoną, symbolem Wiednia i jedną z najczęściej odwiedzanych przez turystów atrakcji. Realizacja ta dała początek całej serii obiektów artysty (Bednarz, 2017).

Sztuka abstrakcyjna odgrywa niezwykle istotną rolę we współczesnej architekturze. W jej kształtowaniu biorą udział dwa główne nurty estetyczne: tendencja ekspresjonistyczna, nawiązująca do form organicznych, oraz tendencja racjonalistyczna, odnosząca się do geometrii (Serafin, 2014). Sztuka abstrakcyjna skłania nie tylko do subiektywnego, czysto wizualnego odbioru, ale także ku działaniom interpretacyjnym. Pozwoliło to znaleźć uniwersalny język łączący malarstwo i rzeźbę z innymi dziedzinami artystycznymi, muzyką, wzornictwem, teatrem, aż po architekturę.

Il. 17. Hundertwasser – Hundertwasserhaus, 1985. Źródło: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Hundertwasserhaus#/media/Plik:Wien_-_Hundertwasserhaus_\(03\).JPG](https://pl.wikipedia.org/wiki/Hundertwasserhaus#/media/Plik:Wien_-_Hundertwasserhaus_(03).JPG) (dostęp: 20.02.2021)

5. PODSUMOWANIE

Inspiracja twórczością innych artystów towarzyszy rozwojowi sztuki od zawsze – sztuka antyczna wciąż pozostaje jednym z najbardziej rozpoznawalnych kanonów piękna, a twórczość każdej kolejnej epoki charakteryzuje się wartościami, które są rozpoznawane do dziś. Przetwarzanie i cytowanie dzieł sztuki z minionych wieków nie jest zjawiskiem nowym, współcześnie jednak ulega eskalacji i pojawia się ze zdwojoną siłą dzięki nowym mediom i Internetowi – tu każdy może być autorem przetworzenia, upowszechnić je i uzyskać reakcję odbiorców. Badanie ankietowe dowiodło, że rozpoznawanie klasycznych dzieł sztuki w coraz większym spektrum mediów przyczynia się do popularyzacji sztuki ogólnie. Nawet osoby nią niezainteresowane mogą dostrzec intrygujące wątki w pracach inspirowanych dawnymi dziełami, bo operują nowym, rozpoznawalnym i adekwatnym do bieżących wydarzeń językiem. Dowodzi to również tego, jak bogaty i inspirujący jest bagaż osiągnięć tzw. dawnych mistrzów. Także odczytywanie artystycznych myśli w tworzeniu architektury, jak i wprowadzanie sztuki w przestrzeń publiczną okazuje się być dla odbiorców istotne.

Nieustanne przenikanie się sztuk użytkowych i popularnych ze sztukami pięknymi nie tylko sprawia, że ich odbiór staje się zjawiskiem egalitarnym, ale także jest sposobem na

zachowanie ciągłości rozwoju kultury i nabudowywanie kolejnych – coraz bardziej współczesnych – warstw. Ten proces, gdy kolejne dzieła nie tylko inspirują się sztuką dawną, ale także stanowią inspiracje dla twórczości, to perpetuum mobile dowodzące o charakterze sztuki jako żyjącym organizmie – pozbawionym granic i czasu.

BIBLIOGRAFIA

- Bednarz, M. (2017). Architektura Hundertwassera – sztuka na krawędzi kiczu? *Przestrzeń Urbanistyka Architektura*, 2, 247–259.
- Biegański, P. (1974). *Architektura: sztuka kształtowania przestrzeni*. Warszawa: Wydawnictwo Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe.
- Dziamski, G. (2017). Sztuka wysoka i niska. *DYSKURS. Pismo Naukowo-Artystyczne ASP we Wrocławiu*, 23, 7–27.
- Gozdka, J. (2013). *Krótką historią internetowych memów*. Pobrane z: <https://www.komputerswiat.pl/aktualnosci/krotka-historia-internetowych-memow/xpsjy7v> (dostęp: 20.02.2021).
- Góra, J. (2013). *Architektura – sztuka czy technika?* Pobrane z: <https://www.ipblog.pl/2013/07/architektura-sztuka-czy-technika/> (dostęp: 20.02.2021).
- Hammer, M. (2013). *Francis Bacon*. Wydawnictwo: Phaidon Press Ltd.
- Humbert, A. (1967). *Die Nabis und ihre Epoche 1888–1900*. Dreźnie: Wydawnictwo VEB Verlag der Kunst.
- Kasprowicz, D., Veltzé, K. (2020). Badania nad memami internetowymi w świetle wiedzy o nowych mediach – wyzwania metodologiczne. *Studia de Cultura*, 12(3), 4–12.
- Kasprzak, R. (2010). *Efekt Bilbao*. Pobrane z: <https://nck.pl/szkolenia-i-rozwoj/projekty/kultura-sie-liczy-blog/efekt-bilbao--rafal-kasprzak> (dostęp: 20.02.2021).
- Landow, P. (2020). *Pre-Raphaelites: An Introduction*. Pobrane z: <http://www.victorianweb.org/painting/prb/index.html> (dostęp: 20.02.2021).
- Litorowicz, A. (b.d.). *Sztuka w przestrzeni publicznej*. Pobrane z: <https://sztukapubliczna.pl/pl/sztuka-w-przestrzeni-publicznej/sztuka> (dostęp: 20.02.2021).
- Luty, J. (2014). Estetyka ewolucyjna: sztuka jako adaptacja w ujęciu międzykulturowym. *Estetyka i Krytyka*, 2(21), 101–114.
- Luty, J. (2018). Sztuka, piękno a ewolucja. *Filozofuj!*, 1(19), 12–14.
- Przybyszewski, S. (2014). *Confiteor*. Warszawa: Wydawnictwo Fundacja Nowoczesna Polska.
- Serafin, A. (2014). *Architektura wobec sztuki abstrakcyjnej XX wieku*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej.
- Sochaczewski, J. (2020). *Odkryto najstarsze malowidła naskalne w historii. Sprzed 40 tys. lat*. Pobrane z: <https://www.national-geographic.pl/aktualnosci/odkryto-najstarsze-malowidla-naskalne-w-historii-sprzed-40-tys-lat-zdjecia> (dostęp: 20.02.2021).

- Tarnowski, J. (2012). Jeszcze o funkcjonalizmie w estetyce architektury: od Sokratesa do idei budynku totalnie ekoprzyjaznego. *Estetyka i Krytyka*, 24, 183–204.
- Wołoszyn, M. (2019). Czy memy są tekstami kultury? *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, 1(22), 9–28.
- Wójcicka, M. (2020). *Memy internetowe jako nowoczesne formy komunikacji multimodalnej i nośniki pamięci zbiorowej*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- WWAA (b.d.). *Pawilon Polski Expo 2010*. Pobrane z: <http://wwaa.pl/projects/pawilon-polski-expo-2010/> (dostęp: 20.02.2021).
- WXCA (b.d.). *Pawilon Polski na Wystawę Światową Expo 2020 w Dubaju*. Pobrane z: <https://www.wxca.pl/nagrody/i-nagroda-w-konkursie-na-polski-pawilon-na-expo2020-w-dubaju/> (dostęp: 20.02.2021).
- <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=9556265> (dostęp: 20.02.2021).
- <https://zpe.gov.pl/a/ekspresja-zawarta-w-deformacji---neofiguracja-francisa-bacona/Dg84NagGn> [dostęp: 08.05.2024].
- <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=631170> (dostęp: 20.02.2021).
- https://medium.com/@viktorija_vass/its-ok-not-to-be-passionate-about-work-74fc51d44c63 (dostęp: 20.02.2021).
- <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=25899486> (dostęp: 20.02.2021).
- <https://kubicki.info/series-of-quarantine/> (dostęp: 20.02.2021).
- <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=42882994> (dostęp: 20.02.2021).
- <https://kubicki.info/series-of-quarantine/> (dostęp: 20.02.2021).
- <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=54632> (dostęp: 20.02.2021).
- https://www.archdaily.com/785760/ad-classics-vitra-fire-station-zaha-hadid-weil-am-rhein-germany/57174035e58ece9e0b0000cb-ad-classics-vitra-fire-station-zaha-hadid-weil-am-rhein-germany-photo?next_project=no (dostęp: 20.02.2021).
- <http://www.wxca.pl/projekty/muzeum-pamieci-palmiry/> (dostęp: 20.02.2021).
- <http://www.wxca.pl/aktualnosci/i-nagroda-w-konkursie-na-polski-pawilon-na-expo2020-w-dubaju/> (dostęp: 20.02.2021).
- <http://wwaa.pl/projects/pawilon-polski-expo-2010/> (dostęp: 20.02.2021).
- [https://pl.wikipedia.org/wiki/Hundertwasserhaus#/media/Plik:Wien_-_Hundertwasserhaus_\(03\).JPG](https://pl.wikipedia.org/wiki/Hundertwasserhaus#/media/Plik:Wien_-_Hundertwasserhaus_(03).JPG) (dostęp: 20.02.2021).